

ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Одерій Л.Є., Роздимаха А.І.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У даній статті розглядається одна з актуальних проблем виховання – розвиток естетичного смаку особистості. Автори доводять, що найдійовішим засобом вирішення цього складного педагогічного завдання являється прилучення особистості до українського мистецтва. У статті надаються результати наукових досліджень фахівців з проблеми, надаються результати власних досліджень авторів статті.

Ключові слова: естетичний смак, українське мистецтво, емоційна сфера особистості, пізнавальна сфера особистості.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Успіх розвитку суспільства залежить від багатьох факторів, в тому числі від ступеня розвиненості у його громадян загальнолюдської здатності діяти та творити за законами краси. А для розвитку такої здатності необхідним є естетичний смак – бо він і являє собою специфічну форму активності особи. Естетичний смак має дуже велике значення в багатьох сферах людської діяльності і виробництва. Формування смаків відбувається упродовж всього життя особи під впливом багатьох чинників. Для вдалого його розвитку, для виключення можливостей дії випадкових негативних факторів, які здатні сформувати поганий смак, виховання естетичного смаку треба починати з раннього дитинства. Зрозуміло, в силу складності цієї здатності особистості доцільно вести мову про виховання у них передумов естетичного смаку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Реформування освіти в Україні висуває як одне з пріоритетних завдань розвиток особистості, що засвоїла всю народну мудрість, всю культуру. Базовим компонентом освіти в Україні відмічено завдання формування базису особистої культури дитини через відкриття їй світу в його цілісності і різноманітності [1].

Важливість, значимість обраної нами проблеми формування естетичного смаку особистості підтверджується і положеннями «Концепції дошкільного виховання». У ній наголошується на тому, що в умовах відродження України складаються можливості для розвитку таких дошкільних закладів, у яких у повній мірі були б використані досягнення етнопедагогіки та естетичної спадщини українського народу [3].

У дослідженні проблеми виховання передумов естетичного смаку основними можуть стати праці педагогів і психологів, що охоплюють проблеми естетичного виховання особистості (Л. Виготський, В. Мухіна, Д. Єльконін, Н. Сакуліна, Н. Ветлугіна, Т. Комарова, М. Казакова).

Формулювання цілей статті (постановка завдання) являється виявлення найбільш ефективних засобів форм і методів педагогічної роботи, що сприяють формуванню передумов естетичного смаку особистості та ознайомлення з результатами власного дослідження цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Динамізм, притаманний сучасному життю, зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці вимагають умов, у яких громадяни мали змогу постійно, з раннього дитинства вдосконалювати свою особистість. Українська культура взагалі і зокрема її декоративно-прикладне мистецтво – неосяжна скарбниця мудрості і краси.

Українське декоративно-прикладне мистецтво – величезний скарб. А його художні і естетичні особливості містять у собі невичерпний потенціал. Засвоїти її – означає придбати скарб, стати на вищий щабель культури, розвинути естетичний смак особистості.

Існує декілька визначень поняття «естетичний смак». На наш погляд, саме влучне надано у словнику естетичних термінів – це здатність отримувати насолоду від справжньо прекрасного і емоційно відкидати бридке.

Смак може бути добрим і поганим. Добрий смак формується завдяки спілкуванню з високо естетичними творами мистецтва, а поганий за рахунок випадкових, неблагоприємних факторів. На наш погляд, українське мистецтво являє собою зразок високої художності, бо витокі його в основі основ – народній творчості. Більш того, являючись рідним для дітей воно зрозуміле, близьке їм, має великий емоційний вплив. Естетичне виховання у межах традиційної вітчизняної дошкільної педагогіки має всі можливості для використання українського мистецтва у вихованні дітей.

Являючись соціально зумовленим, естетичний смак особистості формується під впливом оточуючого середовища, образу життя. Великий вплив на нього має мистецтво, яке у якості художнього початку, пронизує побут, працю, навчання і діє завжди і усюди, іноді непомітно.

Індивідуальний естетичний смак являє собою естетичну установку, що формується в естетичному досліді людини. Естетичний смак особи може бути добрим і поганим; розвинутим і нерозвинутим; широким і вузьким. Це багато у чому залежить від того, наскільки велика область естетичних цінностей, що доступні смаковій оцінці. У якій мірі особа здатна емоційно оцінити естетичні цінності різних епох, національних культур, що створені в різноманітних видах і жанрах

мистецтва. Щодо оцінки творів мистецтва естетичний смак називають художнім смаком.

Формування смаків відбувається під впливом різноманітних чинників становлення людини: сім'ї, предметного середовища, закладів культури, засобів масової інформації.

Процес виховання буде успішним, якщо пильна увага буде приділятися розвитку емоційно-чуттєвої сфери, прищеплення розуміння краси природи, людських взаємин, формування здатність до відчуття гармонії в духовних і матеріальних явищах. Формуючись на основі суспільно-історичного досвіду, смак завжди є неповторно індивідуальним за формою, поєднує раціональне і чуттєве.

У працях Л. Виготського, О. Леонтьєва, Д. Ельконіна ми знаходимо вказівки на те, що формування естетичних почуттів відбувається у процесі засвоєння дитиною соціальних цінностей. У результаті такого роду засвоєння дитина здобуває систему еталонів цінностей, на основі яких вона емоційно оцінює явища як красиві і бридкі.

Проблемі виникнення естетичних почуттів та естетичного задоволення присвячені дослідження психологів і педагогів (П. Якобсон, М. Рубінштейн, Б. Теплов, В. Штерн).

Дуже багато досліджень розкривають проблему розвитку у дитини почуття ритму, кольору, симетрії, гармонії. Так, Б. Пере вказував, що діти швидко сприймають відсутність гармонії, симетрії. Я. Штекер виявив, що досягнення дитини у сприйманні ритму не залежить від віку, але розвивається під впливом виховання.

Широко вивчалася проблема естетичного ставлення до малюнка. Дослідження М. Вовчик показали, що старші дошкільники чітко диференціюють у малюнках цікавий зміст і привабливе оформлення. Вказувалось, що старші діти можуть тривалий час милуватися картиною, виявляючи і зовні справжнє захоплення, засвоєні естетичні норми і оцінки. Дослідники довели, що на зоровій, слуховій чутливості базується здатність сприймати цілісні характеристики предмету – гармонії і дисгармонії частин і властивостей, конкретні її прояви (симетрію, пропорцію, ритм, гармонічні сполучення кольорів та навпаки).

За думкою Б. Неменського, естетичній діяльності належить особлива роль у духовному спілкуванні з дітьми, в процесі залучення до духовних цінностей. Він зазначає, що мистецтво є важливішим з засобів виховання естетичного смаку. Естетичне виховання засобами мистецтва є передача спадщини художньої практики, формування у дітей естетичних уявлень і способів дій [5].

Естетичні почуття є передумовою емоційного ставлення до полярних проявів у житті та мистецтві – і прекрасного і потворного, що сприяє посиленню його виховної сторони, активному впливу на думку дитини.

Всім відомо і прагнення В. Сухомлинського, спрямовані на створення естетики побуту. Характерна риса цього є у тому, що все зовні красиве є наслідком краси особистості, наслідком духовної краси. Він виступав за естетичну насиченість дитячого життя. «Треба старатися, – казав він, – усі заняття пронизати мистецтвом, підтримати прагнення дитини, виразити себе у малюванні. Мистецтво – це резонатор, який підсилює усе добре, усе прекрасне, що є у душі

дитини. Треба допомогти дитині через мистецтво глибше усвідомлювати свої думки та почуття, ясніше мислити і глибше почувати» [6, с. 18].

Процес естетичного розвитку дитини починається з перших днів його існування, коли єдиним засобом його зв'язку з світом є зір та слух. Через очі та вуха дитина накопичує враження про світ. Все це відбувається на рівні почуттів та підсвідомості. Вітчизняні психологи експериментально довели, що у самому ранньому дитинстві дитина позитивно чи негативно реагує емоційно. Для процесу розвитку особистості фізіологічний досвід має важливе значення.

Н. Ветлугіна, Е. Фльоріна, Н. Сакуліна вважає, що дуже важливо враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку дитини дошкільного віку [2].

Е. Фльоріна, Н. Ветлугіна розглядали пізнавальний компонент естетичного сприймання як компонент, який передбачає естетичну спостережливість дитини, яка полягає у здатності до виділення тих якостей, що надають естетичної цінності об'єктам та виразності художнім образам [2].

Знаючи особливу вразливість, тонку організацію духовного життя дитини, ми маємо оточувати її світлим і радісним переживаннями. Сприймання не може бути естетичним, якщо не існує емоційна забарвленість сприйняття прекрасного. У дитини існує опора на минулі враження, на основі яких вже можливі співставлення, виокремлення, елемент оцінки.

Т. Комарова вказувала, що набуваючи досвіду спілкування з мистецтвом, дитина виявляє почуття задоволення або обурення. Адекватна оцінка можлива при різних формах оціночної діяльності – емоційній, теоретичній і практичній [4].

Дослідження Н. Ветлугіної, Т. Комарової, Т. Казакової, Н. Сакуліної, Н. Халезової щодо основних прийомів навчання дітей засобами художньої виразності, навчання дітей прийомом використання олівця, фарб можуть стати основою методики експериментальної роботи, спрямованої на виховання у дітей дошкільного віку передумов естетичного смаку засобами залучення до світу народного мистецтва України [2, 4].

Естетичний смак починає складатися з самого раннього етапу формування особистості – з дошкільного віку. Виходячи з вивчення результатів досліджень естетики, філософського визначення поняття, на нашу думку, основними показниками передумов естетичного смаку постають: естетичні уявлення дитини, емоційна оцінка.

Ми зробили припущення, що виховання передумов естетичного смаку у дітей дошкільного віку можливо при умові: збагачення естетичного досвіду – знань, уявлень дітей, їх художньо-технічних вмінь щодо творів українського мистецтва; розвитку емоційної сфери дошкільників.

Для реалізації завдань виховного процесу ми вважали важливим керуватись необхідністю дотримуватись: цілісності естетичного виховання як під структури всебічного виховання; сукупності всіх засобів виховання і сфер організації художньої діяльності, при керівній ролі дорослого; взаємовпливу частин цієї підсистеми.

Психологи наголошують, що для дошкільного віку характерні: велика емоційність, вразливість,

цілеспрямоване сприймання, активне прагнення до продуктивних видів діяльності. Ці якості створюють умови і можливості для формування оціночного відношення, здатності відчувати особливості творів мистецтва (ритм, колір, композицію) для залучення дітей до продуктивних видів діяльності.

Очевидним є те, що у дитини прояви смаку будуть своєрідними. Тобто область естетичних цінностей, доступних естетичній оцінці дитини, по зрозумілим причинам звужена. Треба зважати на те, що в силу вікових особливостей дошкільника смак знаходиться на початковій сходинці ступеня розвитку. Тому в нашій роботі мова йдеться про передумови естетичного смаку. Виходячи з визначення естетичного смаку для аналізу ми обрали: естетичний досвід дитини, що складається з її знань та уявлень про красиве і бридке, і проявляються він у продуктивній художній діяльності дитини; емоційну розвиненість дитини, що проявляється у здатності і виявленні емоційних реакцій або оцінок естетичних ознак явищ. Українське мистецтво акумулює отриманий дітьми естетичний досвід у художній діяльності.

Ми визначили 4 показники розвитку у дітей передумов естетичного смаку:

1. Емоційне-чуттєве ставлення до естетичних ознак предметів і явищ українського мистецтва.

2. Уміння зрозуміти та висловити почуття і настрої, які викликали виробу українського мистецтва.

3. Наявність уявлень та знань про естетичні ознаки і якості.

4. Продуктивна образотворча діяльність – слідування технікам виконання, кольоровим рішенням, передачі форми, характеру ліній, різноманітності темних прийомів, композиція.

Проведена нами у рамках означеної проблеми робота спрямовувалась на виявлення і розширення знань та уявлень дітей про естетичні характеристики творів мистецтва України; виявлення особливостей сприймання дітьми виробів мистецтва України; визначення можливостей дітей до виявлення вибіркового ставлення до художніх предметів з позицій: подобається – не подобається, або красивий – бридкий.

Були виявлені показники рівнів розвитку, які характеризують наявність у дітей передумов естетичного смаку. На подальших етапах було розроблено і впроваджено спеціальну педагогічну роботу, яка спрямовувалась на вирішення наступних завдань: сприяти розвитку естетичних почуттів та їх зовнішніх проявів у міміці, жестах, вигуках, тактильних дій, щодо естетичних ознак творів мистецтва України; розвивати уявлення дітей про художні особливості мистецтва України, цікавість до мистецтва і митців, прагнення виявляти власні уподобання, або навпаки не вподобання щодо естетичних якостей предметів; формувати уявлення дітей про художні особливості мистецтва України: сполучення кольорів, ритм, декоративні елементи, їх композиція (розташування); формування уявлень, знань та технічних зображувальних навичок традиційних для мистецтва України; прилучення дітей до художньої діяльності.

Для виконання завдань формування передумов естетичного смаку була використана методика, націлена на розвиток всіх показників проявів

у дитини передумов естетичного смаку. Робота велась у контексті естетичного виховання дітей в дитячому садку, як структурний елемент системи роботи з дітьми. Методика складалась із спеціально розроблених педагогічних заходів, які сприяли розвитку емоційної сторони особистості дитини; збагаченню знань дітей про мистецтво України, формуванню навичок і вмінь, практичної діяльності; занять з ознайомлення з оточуючим, які сприяють уточненню естетичних уявлень дошкільників; спеціально розроблених педагогічних заходів, які забезпечують практичну діяльність дітей (виготовлення предметів, їх оздоблення).

Основні методи та прийоми, що доцільно використовувати у роботі спрямованій на формування естетичного смаку у дітей: спостереження дітей за навколишнім (естетичні цілі), бесіди, заняття, дидактичні ігри. В ході підготовки до занять цей етап дуже важливий.

Для збагачення естетичного досвіду дітей слід використовувати такі види робіт:

– екскурсії (в парк, на галявини, до клумб з квітами, музеї і інші);

– розглядання зразків народно-прикладного мистецтва: дерев'яного, керамічного посуду, іграшок, української вишивки (одежа, рушники);

– бесіди про красу, виробу народних майстрів і їх працю;

– збагачення словника дітей естетичними поняттями;

– індивідуальна робота з дітьми на основі відповідних проблемі показників.

Проведена у рамках дослідження робота підтвердила наше припущення відносно можливостей виховання передумов естетичного смаку особистості, за умов використання декоративно-прикладного мистецтва як засобу розвитку естетичного смаку. Це дозволяє зробити **висновки**:

1. Особливості дітей старшого дошкільного віку складають умови для розвитку їх творчості.

2. Мистецтво України має сильний емоційний вплив, його художні особливості (ритм, кольори, форми) зрозумілі, а зображувальні техніки доступні для наслідування дітьми дошкільного віку.

3. Засадами формування передумов смаку у дітей дошкільників є розвиток їх самостійності, індивідуальності, в емоційній оцінці естетичного і проявів їх уявлень про художні особливості об'єктів у ситуаціях вибору «красиве», «некрасиве».

4. Необхідною умовою є глибоке засвоєння дітьми встановлених та оригінальних технік українського мистецтва.

5. Важливою умовою вдалого виховання передумов естетичного смаку є розвиток емоційного аспекту дитини.

6. Запорукою успішного розвитку естетичного досвіду дитини є залучення дітей до продуктивної художньої діяльності у художніх техніках мистецтва України і розвиток усіх її компонентів: сприйняття, мотивів, технічних засобів, результатів художньої діяльності.

7. Для досягнення зрушень у розвитку дитини необхідно використовувати сукупність педагогічних методів та прийомів, які забезпечують створення позитивного емоційного клімату для проявів індивідуальності, в ситуації вибору – (емоційне оцінювання).

Список літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4-19.
2. Ветлугина Н.А. Художественное творчество в детском саду / Н.А. Ветлугина. – М.: Просвещение, 1994. – 276 с.
3. Концепція дошкільного виховання в Україні. – К., 1993. – 16 с.
4. Народное искусство в воспитании детей / Под ред. Комаровой Т.С. – М., 2013. – 210 с.
5. Неменский Б.М. Мудрость красоты: о проблемах эстетического воспитания / Б.М. Неменский. – М., 2014. – 255 с.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. / В.О. Сухомлинський. – К., Радянська школа, 1984. – 288 с.

Одерий Л.Е., Роздымаха А.И.

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ВОСПИТАНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВКУСА ЛИЧНОСТИ СРЕДСТВАМИ УКРАИНСКОГО ИСКУССТВА

Аннотация

В данной статье рассматривается одна из актуальных проблем воспитания – развитие эстетического вкуса личности. Авторы доказывают, что наиболее эффективным способом решения этой сложной педагогической задачи является приобщение личности к украинскому искусству. В статье отражены результаты научных исследований специалистов в области этой проблемы, приводятся результаты собственных исследований авторов статьи.

Ключевые слова: эстетический вкус, украинское искусство, эмоциональная сфера личности, познавательная сфера личности.

Oderii L.Y., Rozdymakha A.I.

SHEE «Donbass State Pedagogical University»

EDUCATION OF AESTHETIC TASTE OF PERSONALITY BY MEANS OF UKRAINIAN ART

Summary

This article examines one of the most pressing problems of education – the development of the children of aesthetic taste. The authors argue that the most effective way to solve this complex problem is a pedagogical introduction to the Ukrainian arts and crafts. The article presents the results of research specialists of the problem, the results of our studies of the article.

Keywords: aesthetic taste, Ukrainian arts and crafts, emotional sphere of personality, cognitive sphere of the individual.